

Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu - II

30 Mart - 01 Nisan 2012
ANKARA

وقلتا

DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 939
İLMİ ESERLER - 147

Tashih
Mustafa KAYA

Grafik & Tasarım
İsa YÜCEL

Baskı
Kalkan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
0312 341 92 34

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı:
04.03.2013/07

1. Baskı - 2013

ISBN: 978-975-19-5620-0 (TK)
ISBN: 978-975-19-5622-4 (2.C.)
2013-06-Y-0003-939
Sertifika No: 12930

© T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı
İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

Yaygın Din Eğitiminin Hedef Kitleleri Olarak Kadınlar: Dindarlık Durumları, Dini Sorunları ve Beklentileri

Dr. Ayşegül GÜN¹

Giriş

Bireyin yaşadığı toplumda, yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamına eğitim denir². Buna göre, sürekli bir değişim ve gelişim süreci olarak tanımlayabileceğimiz eğitim, ülkelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanda yaşanan gelişmelerden azami faydayı sağlamak ve bu bağlamda meydana gelebilecek olumsuzlukları asgariye indirebilmek için kullanılacakları en önemli araçlardan biridir. Bu durum ise, eğitime olan inancı, giderek güçlendirmekte ve eğitimden beklentileri de arttırmaktadır.³

Yetişkinlerin, beklentileri ölçüsünde üretici olmaları için, onlara yaşamlarının çeşitli dönemlerinde, kendilerini yetiştirebilme imkânlarının sağlanması oldukça önemlidir. Bu bağlamda verilecek olan *hayat boyu eğitimle*, erken dönemlerde verilen programlı örgün eğitimde eksik ya da yetersiz verilenler, yetişkinin kendi isteğiyle yeniden yapılandırılacak veya öğrenilecektir.⁴

Yetişkin eğitiminde, din eğitimi faaliyetlerinin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Din eğitimi vermek suretiyle, hem dini etkinliklere katılmak isteyenlere, gerekli bilgi, tutum ve davranışlar öğretilir, hem de bu tür dini etkinliklere katılmayanlara, başkaları tarafından yapılan etkinlikleri anlama ve olumlu değerlendirme gücü ka-

1 Öğretmen.

2 Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1991, s. 4.

3 İzzet Çevik, *21'inci Yüzyılda Türk Millî Eğitimi*, Ankara: İSMAT, 2001, s. 1.

4 Ayla Oktay, "21. Yüzyılda Yeni Eğilimler ve Eğitim", *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Orhan Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan (Yay. haz.), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004, s. 20.

zandırılır. Bu şekilde verilen bir din eğitimi, bireyi toplumsallaştırırken, toplumsal birliğe de katkı sağlamış olmaktadır.⁵

Ülkemizde, yetişkinlere yönelik olarak yürütülen resmi yaygın din eğitimi faaliyetleri, bir anayasal kuruluş olan Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. DİB'in görev ve çalışma yönergesinde, görevi şu şekilde açıklanmaktadır: "Her çeşit vasıttan yararlanarak ve gerektiğinde diğer kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaparak toplumu dini konularda aydınlatmak."⁶ Buna göre, çok geniş bir alana yayılmış olan yaygın din eğitimi faaliyetleri vaaz, hutbe, dini yayınlar, konferanslar, sempozyum, seminerler, şuralar ve kitle iletişim araçlarındaki programlar aracılığıyla, halkı din konusunda aydınlatmaya yönelik olarak yürütülmektedir.

Halkın tümünü, din konusunda aydınlatması beklenen DİB'in yakın zamana kadar yürüttüğü faaliyetlere bakıldığında, daha ziyade, "erkek" ağırlıklı bir teşkilat olarak yapılandığı görülmektedir; zira personelinin büyük çoğunluğu erkektir, din hizmetleri daha çok erkeklere yöneliktir, ibadet yerleri, öncelikle erkekler esas alınarak tasarlanmıştır ve pek çok caminin ana ibadet alanı erkeklere ayrılmıştır. Benzer şekilde, cemaate katılarak hutbe ve vaaz dinleme imkânlarından da, daha çok erkekler faydalanmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki, camiler ve genel itibarıyla yaygın din eğitimi faaliyetleri için "bütüne yönelik olma" sorunu gündeme gelmektedir.⁷

İşte bu bildiride, yaygın din eğitimi bağlamında, yetişkinlik dönemi kadınlarının, mevcut dini tutum ve davranışları, dini eğitim durumları, sorunları ve beklentileri ortaya konularak, onlara yönelik daha yeterli ve kapsamlı bir din eğitimi için gerekli olan çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bildiri, temel olarak üç ana kısımdan oluşmaktadır: a) araştırmanın yöntemi; b) bulgular ve yorumlar; c) sonuç ve öneriler.

A. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, araştırmacı tarafından geliştirilen, bir kısmı açık uçlu, bir kısmı ise çoktan seçmeli 30 sorudan oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, Samsun'da yaşayan 631.227 kadın⁸ içerisinde, 18 yaşın üzerindeki ye-

5 Cenal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem A Yayınları, 2005, s. 97, 98.

6 *Diyanet İşleri Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönergesi*, <http://www.Diyanet.gov.tr/turkish/mevzuat>, (13 Nisan 2012).

7 Ahmet Onay, *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2004, ss.102-105; Beyza Bilgin, "Diyanet ve Kadın Eğitimi", *Yaygın Din Eğitimi Sorunları Semineri*, Kayseri: İBAV Yayınları, 2003, s. 27.

8 Türkiye İstatistik Kurumu, *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı 2009, 2010*, <http://www.tuik.gov.tr> (27 Temmuz 2010), s. 8.

BEŞİNCİ OTURUM

tişkin kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini olarak, “yaş”, “eğitim durumu”, “medeni durum”, “meslek” ve “yerleşim yeri” gibi farklı özellikler de dikkate alınarak, tesadüfi örneklem yöntemiyle 950 kadın seçilmiştir. Hazırlanan anketler 2008-2009 yılında 950 kadına dağıtılmış ve geri dönen anketlerden 600 tanesi değerlendirilmeye alınmıştır.

Anketleri değerlendirilen bu 600 kadının, % 47,2’si 18-30 yaş aralığında, % 35,1’i 31-45 yaş aralığında, % 15’i 46-60 yaş aralığında ve % 2,7’si 61 ve üzeri yaş grubunda; % 29,7’si ilkokul mezunu, % 25,8’i lise mezunu, % 24,5’i üniversite mezunu, % 10,7’si ortaokul mezunu ve % 2,8’i hiç okula gitmemiş; % 65,8’i evli, % 30,3’ü bekâr ve % 3,8’i dul; % 50,3’ü ev hanımı, % 22,6’sı memur ya da emekli, % 16,7 si öğrenci, % 5,6’sı serbest meslek sahibi ve % 4,9’u da diğer meslek sahibi; % 46,9’u ilde, % 38,8’i ilçede ve % 14,3’ü de köyde yaşayan kadınlardır.

Aşağıda verilen bulgular, bu anket çalışmasının sadece küçük bir kısmını yansıtmaktadır.

B. Bulgular ve Yorumlar

1. Kadınların Dindarlık Algıları

Örneklem grubundaki kadınlara, dindarlık durumlarını tespit etmek amacıyla, “Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklinde bir soru sorulmuştur. Örneklem olarak seçilen kadınların dindarlık durumlarını algılamalarına göre frekans dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Dindarlık Durumlarını Algılamalarına Göre Kadınların Dağılımı

Dindarlık Durumu	N	%
Çok dindarım	49	8,2
Dindarım	417	70,0
Biraz dindarım	123	20,6
Dine karşı ilgisizim	7	1,2

Tablo 1’e göre, örneklemini oluşturan kadınların % 70’i kendisini “dindar”, % 20,6’sı “biraz dindar”, % 8,2’si “çok dindar” ve % 1,2’ si de “dine karşı ilgisiz” olarak algılamaktadır.

Tablodan elde edilen sonuca göre, kadınların büyük çoğunluğu, kendisini “dindar” bir birey olarak tanımlamaktadır. Aslında günümüz insanlarında, önemli oranda bir dindarlaşma eğilimi bulunmaktadır. Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu’nun Türki-

ye'deki dindarlık üzerine yaptığı araştırmada, verilen ifade ve yanıt biçimlerinden hareketle, deneklerin % 87'sinin, kendilerini çeşitli ölçülerde dindar olarak tanımladıkları görülmüştür. Aynı çalışmada, kendisini son derece dindar olarak görenlerin oranı ise % 15-18 civarındadır.⁹ Sosyal değişme ve dini normlar üzerine yapılan bir diğer çalışmada da, örneklem grubunun % 68,3'ü kendisini "dindar" bir birey olarak algıladığını, % 14'ü "oldukça dindar" ve % 4,6'sı ise "çok dindar" şeklinde tanımladığını ifade etmiştir.¹⁰

Cinsiyet değişkeni açısından dindarlığı ele alan bazı araştırmalarda, bilinenin aksine, erkeklerin kadınlardan anlamlı bir şekilde daha dindar oldukları sonucu çıkmıştır.¹¹ Bu araştırmalarda, elde edilen sonucu açıklamak üzere, bireylerin toplumsal hayattaki konumlarına değinilerek, kadınların dini uygulamaları benimsedikleri hâlde, toplumsal şartlardan dolayı buna zemin bulamadıkları ifade edilmektedir. Kadınların toplumsal hayata daha az aktif katılımı ve dinin gerektirdiği cemaat uygulamalarının kadınlar arasında yaygın olmayışı da bu sonucu doğuran etkenlerdendir.¹²

Erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğu şeklindeki araştırma sonuçları ilgi çekici olmakla birlikte, yapılan açıklamalarda sebep olarak, kadınların toplu yapılan ibadetlere katılmamasının gösterilmesi ayrıca bir araştırma konusudur. Benzer bir sonuç, Uysal tarafından yapılan farklı bir araştırmada da ortaya çıkmış ve kadınlar ile erkekler arasında sadece "dindarlığın ibadet boyutu"nda anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.¹³

9 Ali Çarkoğlu & Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma*, İPM (İstanbul Politikalar Merkezi), Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, 2009, <https://research.sabanciuniv.edu> (8 Mayıs 2011), s. 19.

10 Ali Coşkun, *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005, s. 160.

11 Murat Yıldız, "Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), s. 76, 102; Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: İstanbul Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s. 148; Veysel Uysal, *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006, s. 80

12 Yıldız, "Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", s. 101; Mehmedoğlu, *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: İstanbul Örneği*, s. 149.

13 Veysel Uysal, "İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma", *İslami Araştırmalar*, 8/3-4, 1995, s. 268.

BEŞİNCİ OTURUM

2. Kadınların Dini Bilgi Kaynakları

Örnekleme olarak seçilen kadınların dini bilgilerini edindikleri yerleri, öncelik derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Buna göre, frekans dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Dini Bilgi Kaynaklarına Göre Kadınların Dağılımı

Dini Bilgi Edinilen Yerler	N	%
Aile	489	81,5
Okuldaki DİKAB dersleri	262	43,7
DİB hizmetleri	304	50,7
Dini cemaat ve gruplar	224	37,3
Dini içerikli kitap, dergi vs.	316	52,7
Dini içerikli TV, radyo programları	259	43,2
Başka	35	5,8

Tablo 2'ye göre, örnekleme oluşturan kadınların dini bilgilerini edindikleri yerler öncelik sırasına konulduğunda, ilk sırayı aile almakta, aileyi, dini içerikli kitap ve dergiler, DİB hizmetleri, okuldaki DİKAB dersleri, dini içerikli TV ve radyo programları, dini cemaatler ve diğerleri takip etmektedir.

Araştırmamızda elde ettiğimiz bu sıralamaya benzer sonuçlar, sıralama ve seçenek farklılıkları bulunmakla birlikte, çeşitli araştırmalarda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Köktaş'ın çalışmasında, dini bilginin kimden öğrenildiğine dair yöneltilen soruya, örneklemin % 45'i ailesinden, % 30,3'ü kendi okuma ve araştırmalarından, % 28,7'si okuldan, % 20,6'sı ise din görevlilerinden öğrendiği şeklinde yanıt vermiştir.¹⁴ Dam'ın, dini bilgi, inanç ve davranışlarının oluşmasında en etkili faktörü sorduğu soruya da deneklerin % 69,1'i aile, % 10,7'si akraba ve arkadaş çevresi, % 5,6'sı cami, % 4,4'ü okul ve % 2,8'i de kitle iletişim araçları seçeneğini işaretleyerek yanıt vermiştir.¹⁵

Tablodaki sonuca göre DİB, dini bilgi edinilen yerler arasında üçüncü sırada yer almaktadır. DİB ile ilgili hazırladığı çalışmasında Taş, kadınların erkeklere göre DİB'e yönelik daha olumlu tutum düzeyine sahip olmalarına rağmen¹⁶, genel olarak bakıldığında halkın % 73,4'ünün, DİB'in basın ve medya yoluyla toplumu yeterince

14 M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1993, s. 139.

15 Hasan Dam, "Yetişkinlerin Din Eğitimi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 115.

16 Kemaleddin Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2002, s. 123.

aydınlatamadığı ve görev alanı ile ilgili konularda, toplum üzerinde yeterince etkili olmadığı düşüncesine sahip olduğunu tespit etmiştir.¹⁷ Buna göre DİB'e yönelik olumlu tutuma rağmen, DİB'in çalışmaları, toplumun çoğunluğu tarafından yetersiz bulunmakta, buna bir de yapılan faaliyetler hakkında halkın yeterince bilgilendirilmeyişi eklendiğinde, DİB'in daha öncelikli bir dini bilgi edinme kaynağı olamayışı anlaşılır olmaktadır.

3. Kadınların Dini Bilgi Düzeyleri

Örnekleme olarak seçilen kadınların İslam Dini'nin temel inanç ve ibadet esaslarını bilme durumuna göre frekans dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Dini Bilgi Düzeylerine Göre Kadınların Dağılımı

İslam Dini'nin Temel İnanç ve İbadet Esaslarını Bilme Durumu	N	%
Çok iyi biliyorum	257	42,9
Biraz biliyorum	342	57,1
Hiç bilmiyorum	0	0

Tablo 3'e göre, örnekleme oluşturan kadınların % 42,9'u İslam Dini'nin temel inanç ve ibadet esaslarını çok iyi bildiğini, % 57,1'i ise biraz bildiğini ifade etmiştir. Örnekleme oluşturan kadınların hiçbiri, "İslam Dini'nin temel inanç ve ibadet esaslarını hiç bilmiyorum" şikkını işaretlememiştir.

Sahip olunan dini bilginin seviyesi, dini öğrenme konusundaki isteklilik ve bunun için ayrılan süre, kişinin dindarlığının bir işareti olarak kabul edilir.¹⁸ Kadınların, İslam Dini'nin temel inanç ve ibadet esaslarına dair sahip oldukları bilginin, bu derece fazla olmasında, yüksek dindarlık algısının etkisi bulunabilir. Örneğin, kendisini daha dindar olarak algılayan ya da dindar bir birey olma yönünde çaba gösteren kadınların, dini alanda daha bilgili olmak için istekli ve gayretli olması beklenir. Dindarlaşma eğiliminin yanı sıra, dini bilgi kaynaklarındaki artış ve bu kaynaklara erişimdeki kolaylıklar da kadınların, dini bilgilerini ve bu konudaki özgüvenlerini arttırmış olabilir. Bununla birlikte, tabloyu farklı bir açıdan değerlendirdiğimizde, kadınların yaklaşık % 60'ının, dini bilgisini yetersiz bulduğunu görebiliriz. Bu ise, kadınların daha fazla din eğitimine ihtiyacı olduğu sonucuna bizi ulaştırmaktadır.

17 Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, ss. 164-165.

18 Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2010, s. 54.

4. Kadınların Dini Konuları Öğrenmeye Yönelik Tutumları

Örnekleme olarak seçilen kadınların, dini konuları öğrenme konusundaki tutumlarına göre frekans dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Dini Konuları Öğrenmeye Yönelik Tutumlarına Göre Kadınların Dağılımı

Dini Konuları Öğrenmek Konusundaki Tutum	N	%
Çok meraklı ve ilgiliyim	489	82,2
Pek meraklı ve ilgili sayılmam	103	17,3
Hiç meraklı değilim	3	0,5

Tablo 4'e göre, örnekleme oluşturan kadınların % 82,2'si dini konuları öğrenme konusunda çok meraklı ve ilgili olduğunu ifade ederken, % 17,3'ü pek meraklı ve ilgili olmadığını, % 0,5'i ise hiç meraklı olmadığını dile getirmiştir.

Bireysel yaşamı destekleyici, bireyin sosyalleşmesini sağlayıcı ve toplumsal yaşamı düzenleyici etkisiyle din, oldukça önemli bir müessesedir ve bu hâliyle ilgiden uzak kalması beklenemez. Dini ilgiyle dindarlık arasında da yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bireyin dini konulara dair ilgisi, merakı ve her türlü entelektüel çabası da, dindarlığı desteklemekte ve güçlendirmektedir.

Kadınların dini konulara duyduğu ilginin bu denli yüksek oranlarda çıkmasını, dindarlık seviyelerindeki yüksekliğe bağlamak mümkün olduğu gibi, farklı şekillerde açıklamak da mümkündür. Örneğin Perşembe, yaptığı çalışmada kadınların dini yaşayışla ilgili birçok konuda, erkeklerden daha muhafazakâr olduklarını ve dine daha çok ilgi duyduklarını tespit etmiştir. Bunu ise, kadınların erkeklere göre daha ince, duygusal, geleneklere bağlı, manevi değerlerin hâkimiyetini daha içtenlikle duyan kişilik yapılarına bağlamıştır.¹⁹

Dini konuları öğrenme konusunda kadınların ilgisini, dinin sürekli gündemde olan ve konuşulan bir konu olmasıyla açıklamak da mümkündür. Din, hayatın içinde ve pek çok alanda var olan söylemiyle, dindar bireyler için ne kadar etkin bir güçse, aynı zamanda dışa yansıyan yönleriyle de dindar olmayanların da hayatında bir şekilde yer almaktadır.

19 Erkan Perşembe, *Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri (Ordu'nun İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Alan Araştırması)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991), s. 217.

5. Kadınların Dini Bilgi Sunan Kaynaklara Duydukları Güven Düzeyi

Örnekleme olarak seçilen kadınların dini bilgilerin edinildiği kaynaklar içinde en çok güvendikleri yerleri öncelik sırasına koymaları istenmiştir. Buna göre, frekans dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Dini Bilgi Sunan Kaynaklara Duydukları Güvene Göre Kadınların Dağılımı

Dini Bilgi Edinilen Kaynaklar	N	%
DİB görevlileri	422	70,3
İlahiyatçılar	346	57,7
Kendi araştırmaları	387	64,5
Dini cemaat ve gruplar	293	48,8
Başka	69	11,5

Tablo 5'e göre, örnekleme oluşturan kadınların en çok güvendikleri dini bilgi kaynakları sırasıyla DİB görevlileri, bireyin kendi araştırmaları, ilahiyatçılar, dini cemaat ve gruplar ile diğer kaynaklardır.

Tabloda çıkan sonuca göre, kadınların en çok güvendiği dini bilgi kaynağı DİB görevlileridir. Taş'ın yaptığı çalışmada da benzer bir sonuç elde edilmiş ve DİB'in dinle ilgili yaptığı açıklamalara duyulan güvenin % 81 civarında olduğu tespit edilmiştir.²⁰ Aynı çalışmada, kadınların erkeklere göre DİB'e yönelik daha olumlu tutum düzeyine sahip oldukları da belirlenmiştir.²¹ Cumhuriyet tarihi boyunca, DİB'in toplumla ilişkilerine bakıldığında da, DİB'in, varolan pek çok eksikliğine rağmen, halkın çoğu tarafından benimsendiği ve sosyal meşruiyetinin hukuki meşruiyetinin önüne geçtiği görülmüştür.²²

DİB'in diğer bilgi kaynaklarından daha öncelikli olarak tercih edildiğine dair bir diğer bulgu da Çelik'in çalışmasında karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, dini bir konuda danışma çevresi olarak % 40,4 oranında din görevlilerine, % 12,6 oranında da müftülüğe güvenildiği görülmektedir. Diğer danışma çevreleri arasında ise % 19 ile dini kitaplar ve % 6,2 ile bilgi sahibi tanıdıklar gelmektedir.²³ Buradan hareketle denilebilir ki, insanlar resmi bir kurumun temsilcilerine daha fazla güvenmekte ve buradan elde edecekleri bilginin doğruluğuna daha fazla inanmaktadır. Ayrıca,

20 Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, s. 162.

21 Taş, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, s. 123.

22 Mehmet Görmez, "Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri ve Uygulama", *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, s. 489.

23 Celalettin Çelik, *Şehirleşme ve Din*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2002, s. 261.

BEŞİNCİ OTURUM

herhangi bir sorunları olduğunda başvurabildikleri fetva hattı gibi, işinin ehli kişilerden bilgi edinebilmeleri, DİB'e duyulan güveni ve ilgiyi arttırmaktadır.

6. Kadınların En Çok Faydalandıkları DİB Hizmetleri

Örnekleme olarak seçilen kadınların en çok faydalandığı DİB hizmetine göre frekans dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: En Çok Faydalandığı DİB Hizmetine Göre Kadınların Dağılımı

Diyabet İşleri Başkanlığının Hizmetleri	N	%
Cami içi hizmetleri	194	33,6
Televizyon ve radyo programları	296	51,2
İnternet sitesi	41	7,1
Başka	47	8,1

Tablo 6'ya göre, örnekleme oluşturan kadınların en çok faydalandığı DİB hizmeti %51,2 ile televizyon ve radyo programlarıdır. Bunu takiben % 33,6 ile cami içi hizmetler, % 8,1 ile diğer etkinlikler ve % 7,1 ile internet sitesi aracılığıyla sağlanan hizmetler gelmektedir.

En çok faydalanılan DİB hizmetinin, televizyon ve radyo programları olduğu ifade edilmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, halkın çoğunun, bu araçlara kolayca erişim imkânına sahip olmasıdır. Aynı zamanda, televizyon ve radyo programları halka, bulunduğu ortamdan ayrılmadan ve hiç kimseyle muhatap olmadan bilgiye erişme imkânı sunmaktadır. Bu düşünceyi destekler nitelikteki bir bulgu da, Aile İrşat ve Rehberlik Büroları'na ilişkin yapılan bir araştırmada elde edilmiştir. Buna göre, yapılan görüşmelerin % 36'sı yüz yüze gerçekleşirken, % 64'ü telefonda yapılmıştır. Mail ile iletişim kurma yoluna ise kimsenin başvurmadığı tespit edilmiştir.²⁴

Cami içi hizmetler kapsamında, genellikle topluca yapılan dini ibadetler ve belirli aralıklarla yapılan vaazlar kastedilmektedir. Bunlar ise, genellikle erkeklere hitap eden faaliyetlerdir. Bunun en temel nedeni de, camilerin çoğunlukla erkekler için planlanmış mekânlar olmasıdır. Kadınlar için ayrılmış bölmeler ise, çoğunlukla ferah olmayan ve topluca ibadet etmenin motivasyonunu engelleyici nitelikteki mekânlardır. Bu nedenle de camiler, kadınların çoğu tarafından tercih edilmeyen bir hizmet alanı olarak görülmektedir. Buna rağmen, zaman zaman yapılan dini

24 Saadet Çiftkat, *Diyabet İşleri Başkanlığı Bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s. 46.

merasimlere, özellikle kandil gecelerinde yapılan programlara ve Ramazan ayında kılınan teravih namazlarına, kadınlar önemli oranda katılmaktadır. Bu da, yukarıdaki tabloda cami içi hizmetlerin, en çok faydalanılan DİB hizmetleri arasında ikinci sırayı almasına neden olmaktadır. Ancak, şartlar iyileştirilse ve kadınların, camilerde topluca yapılan ibadetlere katılımını sağlayacak imkânlar oluşturulsa, durumun çok daha farklı olacağı düşünülebilir.

DİB'in sunduğu bir diğer hizmet, internet üzerinden gerçekleştirilendir. Bu da hitap edilen kitlenin, belirli imkânlarla sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Ülkemizdeki kadınların önemli bir kısmının ise, özellikle de köylerde yaşayan kadınların, bu imkânlardan mahrum olduğu, bir kısmının da, bu internet hizmetinden haberdar bile olmadığı düşünülebilir.

7. Dini İçerikli Programlarda, Konuşmalarda veya Faaliyetlerde Kadınları Olumsuz Etkileyen Durumlar

Örneklem olarak seçilen kadınların, dini içerikli programlardan olumsuz etkilendikleri durumlara göre frekans dağılımı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Dini İçerikli Programlarda, Konuşmalarda veya Faaliyetlerde Olumsuz Etkilendikleri Durumlara Göre Kadınların Dağılımı

Olumsuz Etkilenme Durumları	N	%
Konuşma dilini anlamıyorum	100	20,0
Konuşma üslubunu beğenmiyorum	153	30,6
İçeriği gerçekçi/ bilimsel bulmuyorum	150	30,0
Başka	97	19,4

Tablo 7'ye göre, örnekleme oluşturan kadınların dini içerikli programlardan olumsuz etkilenmelerine neden olan durumlar arasında % 30,6 ile konuşma üslubunu beğenmemeleri, % 30 ile içeriği gerçekçi bulmamaları ve % 20 ile konuşma dilini anlamamaları yer almaktadır. Kadınların % 19,4'ü ise bunların dışındaki konulardan dolayı, dini içerikli programlardan olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. % 19,4'lük oran ile "Başka" seçeneğini işaretleyen kadınların verdikleri cevapları, şu şekilde özetleyebiliriz:

- 1- Farklı kişilerin, işinin ehli olsun ya da olmasın, birbirleriyle çelişen açıklamalar yapması, tartışmaların net bir sonuca bağlanmaması,
- 2- Konuşmacıların samimi olmayan tavırlar sergilemesi,
- 3- Konuşmacıların seviyesiz, konuşulanların da yetersiz ve yüzeysel olması,
- 4- Konuşmacıların sert ve korkutmaya yönelik tutum ve söylemleri,

BEŞİNCİ OTURUM

5- Yapılan programların, halkın geneline hitap edebilecek bir seviyede hazırlanması,

6- Konuşmaların gereğinden fazla uzatılması ve etkileyici olmaması

Yukarıda ifade edilen olumsuzluklar, farklı çalışmalarda da dile getirilmekte ve genellikle insanlar, yaygın din eğitimi faaliyetlerine ilişkin benzer konulardan rahatsızlık duymaktadır. Örneğin, Altun tarafından hazırlanan, "İslami Anlatım ve Uygulamalarda Kişileri Rahatsız Eden Hususlar" başlıklı çalışmada, cemaatin camideki vaazlardan faydalanamama nedenleri sorulduğunda, vaizlerin kültür seviyesinin düşüklüğü, konuların güncel olmaması, yeni bir şeylerin sunulmaması, içeriğin boş olması, anlatılanların cemaatin seviyesine uygun olmaması, vaizlerin anlattıklarını yaşamamaları, hep olumsuz bir bakış açısıyla konuların anlatılması vb. şekilde cevaplar verilmiştir. Aynı çalışmada, vaizlerin kullandığı üslubun hakaret içerikli olup olmadığı şeklinde bir soru yöneltildiğindeyse, deneklerin % 40,9'u "bazen", % 6,3'ü de "evet" seçeneğini işaretlemiştir.²⁵

İstanbul'da, kadınlara yönelik olarak hazırlanan cami dersleri üzerine yapılan bir araştırma sonucunda da araştırmacı, din görevlilerinin hazırladığı programların, kadınların söz ve davranışları üzerinde olumlu değişikliklere sebep olmasına rağmen, bireysel, sosyal ve dini açıdan eksiklikleri bulunan hanımların problemlerini çözebilecek nitelikte olmadığını belirtmektedir.²⁶ Ayrıca, araştırmaya katılan din görevlileri de, din psikolojisi, gelişim psikolojisi, sosyoloji gibi alanlarda kendilerini yetersiz bulduklarını ifade etmişlerdir.²⁷ Bu araştırma sonuçları da bazı din görevlilerinin, halka hitap ederken beklenen etkinliği gösterebilecek donanıma sahip olmadığını ortaya koymaktadır.

Yaygın din eğitimi sunmakla görevli bir kurum olan DİB'in de bu konuyla ilgili birtakım eksiklikleri olduğunu ifade etmesi ilgi çekicidir. DİB bu sorunun temel nedeni olarak, eğitim kurumlarının, arzu edilen nitelikte eleman yetiştirememesini göstermekte; daha nitelikli eleman yetiştirildiği takdirde, sunulan hizmetin kalitesinin de artacağını belirtmektedir.²⁸

Yapılan dini içerikli faaliyetlerde, din görevlilerinin tutumlarından olumsuz etkilenen, söyledikleriyle davranışları arasında uyumsuzluk gören bireyler, din gö-

25 Rıza Altun, *İslami Anlatım ve Uygulamalarda Kişileri Rahatsız Eden Hususlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), ss. 18-21.

26 İrfan Başkurt, "Dini ve Sosyal Hayata Katılım Projesi Olarak Cami dersleri", *Diyanet İlmî Dergi*, 45/ 3, 2009, ss. 35-36.

27 Başkurt, "Dini ve Sosyal Hayata Katılım Projesi Olarak Cami dersleri", s. 31.

28 Mehmet Bulut, "Din Hizmetlisi Yetiştiren Eğitim Kurumlarının İdaresinin Diyanet İşleri Başkanlığında Olması Teklifleri", *Diyanet Aylık Dergi*, 240, 2010, s. 44.

revlisine olan güvenini yitirmekte ve sergilenen bu hatalı tutum genelleştirilerek, din eğitimi veren tüm görevliler hakkında yanlış kanaatler oluşabilmektedir. Bu nedenle, din görevlilerinin donanımı ve kalitesi oldukça önemlidir. Bu donanım, sunulan hizmetin de kalitesini yükseltecek ve toplum, dini hayatını bu doğrultuda biçimlendirdikçe belli seviyeye erişecektir.²⁹

8. Kadınların Çevrelerindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetlerinden Haberdar Olma Durumları

Örnekleme olarak seçilen kadınların, çevrelerindeki yaygın din eğitimi faaliyetlerinden haberdar olma durumuna göre frekans dağılımı Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: Çevrelerindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetlerinden Haberdar Olma Durumuna Göre Kadınların Dağılımı

Çevrelerindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetlerinden Haberdar Olma Durumu	N	%
Haberdarım. Ama en çok erkekler faydalıyor, kadınlara yönelik vaaz, konferans vs. çok az ve yetersiz.	164	28,1
Haberdarım. Erkeklerle ve kadınlara da eşit derecede hitap ediliyor. Kadınlar da oldukça faydalıyor.	243	41,7
Haberdar değilim. Böyle faaliyetler oluyorsa da bir bilgim yok.	176	30,2

Tablo 8'e göre, örnekleme oluşturan kadınların % 28,1'i çevresindeki yaygın din eğitimi faaliyetlerinden haberdar olduğunu, ancak kadınlara yönelik faaliyetlerin yetersiz olduğunu düşünmekte, % 41,7'si yaygın din eğitimi faaliyetlerinden haberdar olduğunu ve bu faaliyetlerden kadınların da eşit derecede faydalandığını ifade etmekte, % 30,2'si ise çevresindeki yaygın din eğitimi faaliyetlerinden haberdar olmadığını belirtmektedir.

Kadınların, yapılan yaygın din eğitimi faaliyetlerinden haberdar olmaları, bu faaliyetlere katılımları açısından oldukça önemlidir. Yukarıdaki tabloya bakıldığında, kadınların yaklaşık % 70'i, bu tür faaliyetlerden haberdar olurken, % 30'u bu çalışmalardan habersizdir. Bunu bir kenara bırakıp, haberdar edilenlerin görüşleri ele alındığında, bu grubun içerisinde yaklaşık % 30'luk bir kesimin, bu faaliyetlerden memnun olmadığı, erkeklere odaklanarak hazırlanmış hizmetler yanında, kadınlara yönelik yapılan programları yetersiz bulduğu görülmektedir. Buna göre, kadınların yaklaşık yarısı, ya bu hizmetlerden haberdar olmadığı ya da yapılan hiz-

29 Ali Akdoğan, "Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatının Fonksiyonu", *Diyanet İlmî Dergi*, 44/ 3, 2008, ss. 99-100.

metleri yeterli bulmadığı için, yaygın din eğitimi faaliyetlerinden yeterince faydalanamamaktadır.

DİB'in kadınlara yönelik yaptığı çalışmaların yetersiz olduğuna ilişkin bir diğer bulgu da, DİB'in kadın görevlilerine uygulanan bir anketten elde edilmiştir. Bu çalışmada, DİB'in yürüttüğü faaliyetler ile kadın vatandaşlarımıza yeterli din hizmeti sunmadaki yeterliliği sorgulanmış, deneklerin % 24,2'si olumsuz görüş bildirmiş, % 6,8'i ise kararsız kalmıştır.³⁰

Kadınların yapılan faaliyetlerden haberdar olmaması, yaygın din eğitimi faaliyetlerinin etkin bir biçimde duyurulamamasından kaynaklanmıyorsa, burada bir ilgisizlik sorunu olduğu akla gelmektedir. Oysa, kadınların % 80'inden fazlası, dini konuları öğrenmek konusunda çok meraklı ve ilgili olduğunu ifade etmektedir. Buradan hareketle, kadınların yaygın din eğitimi faaliyetlerinden tam anlamıyla haberdar edilmeleri hâlinde, çok daha büyük bir katılımın sağlanacağı söylenebilir. Şunu da ifade etmek gerekir ki, kadınların bir kısmı, çok ilgili olduklarını ifade etmelerine rağmen, ev dışındaki çeşitli mekânlarda gerçekleştirilen yaygın din eğitimi faaliyetlerine de katılmamaktadır. Bu kimi zaman, programların hazırlandığı vakitlerin kadınlara uygun olmamasından, kimi zaman da kadınların bu tür etkinliklere alışmamasından kaynaklanmaktadır.

9. Kadınların Şüpheye Düştükleri Konular

Araştırmamız kapsamında kadınlara bazı açık uçlu sorular da yöneltilmiş ve böylece daha kapsamlı bir bilgiye erişmek istenmiştir. Yöneltilen açık uçlu sorulardan birinde, dini konularda kadınları şüpheye düşüren konular sorulmuştur. % 30,6'sı, "Dini konularda şüpheye düştüğüm, aklıma takılan konular var" seçeneğini işaretleyen kadınların verdikleri cevaplardan bazıları şöyledir:

Dini konularda bilgi eksikliğimin olduğunu düşünüyorum. Günlük olarak yapmam gereken dini ibadetlerimi tam olarak bilmiyorum. Dinimizin biz kadınlardan istediği özel ibadetler var mı, bilmek istiyorum./ Namazımı Allah'tan çok korkmama rağmen saati saatine ya da uzun süreli kılamıyorum ve yaptığım ibadetin ne kadar doğru olduğundan emin değilim. Şüpheli ibadeti yaptığımda daha da uzaklaştığımı hissediyorum ve cevap bulamadığım ardı kesilmez sorular./ Kişiler arası ilişkilere dair hükümleri uygulamakta güçlük çekiyorum. Tokalaşma, göz teması gibi yasakların zamana ve kişilere göre değişmezliğine takılıyorum./ İmanla kılık kıyafetin ilgisi olmadığını düşünüyorum. / Başörtüsü gerçekten Kur'an'da emrediliyor mu? Yoksa çarpıtılıyor mu? / Bazı konularda tereddütte bırakıyorlar. Kesin bu böyle veya olumsuz demiyorlar. Birinin dediği diğerini tutmuyor. Ke-

30 Sebil Sultan Pak, *Din Hizmeti Sunan Kadınların Çalışma Hayatındaki Konumu (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s. 106.

sin çözüm bekliyorum./ Farklı farklı cemaatlerden çıkan ve birbirini tutmayan fikir veya davranışlar. Bazı aşırı dinci kesimlerin çok aşırıya kaçması. Birlik beraberliğin olmaması. Dindar sanılan insanların hemen hepsinin sahtekar olması./ Kabir ve kabirden sonraki hayat konusunda bilgi eksikliğinden kaynaklanan şüphelerim var./ Cennet'te kadının durumu./ Kadın ve erkek arasında neden bu kadar fark var? Kadınlara neden daha çok yasak var? Kadının sesi bile yasak. Bu günümüzde mümkün mü? Din bu kadar katı mı?/ Biz neden eşlerimize göre daha alçak konumda kalıyoruz?/ Birkaç kadınla evlenmeyi nasıl uygun görürler? Bir koca eşine müdahale edebilir mi? (Namaza, oruca..)/ Biz insanlar dünyada her şeyi hak ediyor muyuz? Bazı kimselerin bu dünyada acı çektiği, bazı kimselerin de öteki dünyada acı çekeceği kafamı çok kurcalıyor./ Şimdiki zamanımız eğer ana rahminde alınımıza yazılıyor ise ahiretteki yerimizi biz mi yoksa daha önceden yazılan alın yazısı mı belirler?

Bu ve buna benzer verilen cevapların tümünü çokluk derecesine göre şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1- İbadetlerin (özellikle namaz ve oruç) nasıl yapılacağı ve geçerliliği ile ilgili şüphe ve endişeler, gündelik hayata dair konularda merak edilenler,
- 2- Başörtüsü emrinin gerekliliği ve uygulamada karşılaşılan güçlükler,
- 3- Din adamlarının birbirleriyle çelişen ifadeleri ve tutarsız tutumları,
- 4- Tarikat ve mezheplerle ilgili konularda oluşan soru işaretleri,
- 5- Ahiretle ve kaza-kader inancıyla ilgili şüphe ve sorular,
- 6- İslam'da kadın-erkek eşitliği,
- 7- İnanca dair şüpheler.

10- Kadınların DİB'den Beklentileri

Ankette yer alan bir diğer açık uçlu soruda, yaygın din eğitimi faaliyetlerinden sorumlu resmi bir kurum olan DİB'den, kadınların neler beklediği sorulmuştur. Kadınların verdikleri cevaplardan bazıları şöyledir:

Daha çok, öğrenme merakı ve imkânı olmayan kırsal kesimlerde yaşayan kadınlara, genç kızlara bilgilendirme yönünde faaliyetlerde bulunulabilir./ Evlere ziyaretin iyi olduğunu düşünüyorum./ Kur'an Kurslarına diplomasız olanları da almalarını istiyorum./ Biz köyde ikamet ediyoruz. Hiçbir kurs faaliyeti yok. Arapça bilmeyi isterdik. Kur'an'ı güzel okumayı isterdik fakat, Diyanet bu hususta hiç destek vermiyor, sormuyor bile. Ama yardım yapın diye imamlara söylüyor, yardım yapmamız için talep var, okutma için de olsun isterdik./ Yapılmakta olan faaliyetler hiç aktif değil ve hiç iyi duyurulmuyor. Hiçbir faaliyetten haberdar olamıyoruz. Çünkü kadınlara ulaşamıyorsunuz. Ve vaizelerin daha sempatik ve güler yüzlü, cana yakın olmalarını istiyorum. Kendilerine çeki-düzen versin-

BEŞİNCİ OTURUM

ler./ Hanım cemaate ayrılan kısımların namaz vakitlerinde de uygun bırakılması, bayram ve Cuma namazlarına bayanların katılımlarının sağlanması./ Diyanet İşleri Başkanlığı, dini hoşgörüyü temel alacak inanç boyutunda özlü görsel ve hitabeti güçlü programlar yapmalı. Mesajı güçlü olmalı, anlatıcıları sahasında eğitilmiş, hâkim ilahiyatçılardan olmalı. Şiirsel anlatımlar daha ilgi çekici oluyor. Ayrıca programlarda işlenecek Allah sevgisinin ibadetlere de yansıtacağı ana mesajları verilmeli. Mesela zekâtın nasıl, ne şekilde verileceğinden önce, nedeni ana mesaj olmalı (kısa etkileyici senaryolarla)./ Bayanlar için Kur'an Kursları çok güzel fakat bayanların öğrencilerle ilgilenmesi, fazla ilgilenmesi lazım, çünkü çok kolay değil belli yaştan sonra öğrenmek, okuma-yazma bilmeyenler de var arasında, bu güçlük veriyor. Yarışmalar düzenlenebilir, onlar ödüllendirilirse daha çok güven duygusu verir./ Yalnızca vaaz verilmesini sıkıcı buluyorum. Elbette buna da ihtiyacı olanlar var. Ancak öğrenmek için her şehirdeki (il-ilçe) müftülüklerin güzel kütüphaneler oluşturması gerekir. Ve duyurulması da.../ Çalışan hanımlar için işyerlerine, namaz kılabilmek için yerlerin ayarlanması konusunda kurumlara yardımcı olmaları. / Ben, DİB'den şunu istiyorum: Camilerdeki abdesthaneler bayanlara göre bir yere yapılmalı. Örneğin, tuvalette abdest almak bana çok dokunuyor. Erkekler dışarıda mis gibi bir ortamda ama kadınlar idrar kokuları arasında abdest alıyor. Bence yetkililer utanmalılar. Lütfen bu çehreyi düzeltsinler.

- Kadınların verdikleri cevaplardan hareketle, DİB'den beklentileri şu şekilde özetlenebilir:
- Kadınları ve özellikle de köylerde yaşayanları bilgilendirme amaçlı daha fazla program yapılması, bu programlarda çeşitli konulara değinilerek kadınların uygun bir biçimde bilinçlendirilmesi,
- Yapılan faaliyetlerden kadınların daha fazla haberdar edilmesi,
- İslam Dini'ni anlatanların daha hoşgörülü ve etkili bir üslup kullanması,
- Halkın tümünün faydalanabileceği ve kolayca erişebileceği eğitimsel yayınların olması,
- İbadethanelerin, kadınlara da hitap eder hâle getirilmesi, abdest almak ve namaz kılmak için daha uygun yerlerin hazırlanması.

C. Sonuç ve Öneriler

1. Sonuç

Araştırmada elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

Ankete katılan kadınların önemli bir kısmı (% 70), kendisini dindar olarak algıladığını ifade etmiş, dini bilgileri kaynakları olarak da öncelikle ailelerini(% 81,5), dini içerikli kitap ve dergiler (% 52,7) ile DİB hizmetlerini (% 50,7) belirtmişler-

dir. Yaygın din eğitimi faaliyetleri açısından oldukça önemli olan, İslam Dini'nin temel inanç ve ibadet esaslarını bilme durumunu tespit etmek amacıyla sorulan soruya ise kadınların % 42,9'u "çok iyi" bildiği şeklinde cevap vermiş, kadınların % 80'inden fazlası da, dini konuları öğrenmek konusunda çok meraklı ve ilgili olduğunu belirtmiştir. Araştırma sonuçlarında ayrıca, kadınların en güvendikleri dini bilgi kaynağının DİB (% 70,3), en çok faydalanılan DİB hizmetinin de televizyon ve radyo programları (% 51,2) olduğu, kadınların, % 30,6'sının konuşma üslubunu beğenmediği, % 30'unun içeriği gerçekçi bulmadığı ve % 20'sinin de konuşma dilini anlamadığı için dini içerikli programlardan olumsuz etkilendiği tespit edilmiştir. Ankete katılan kadınların % 30,2'si, çevrelerinde yapılan yaygın din eğitimi faaliyetlerinden haberdar olmadığını ifade ederken, % 30'u dini konularda çeşitli şüphelerinin olduğunu belirtmiştir.

2. Öneriler

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, yaygın din eğitimi faaliyetlerinden kadınların daha çok faydalanmalarını sağlayacak şu önerilerde bulunulabilir:

- 1. Kadınların önemli bir bölümü, kendilerini dindar bireyler olarak algılamaktadır. Aynı zamanda dini konuları öğrenmek konusunda da oldukça meraklı ve ilgili olan bu kadınların yarısından fazlası, çok iyi bir dini bilgi düzeyine sahip olmadığını ifade etmektedir. Kadınların bu ve benzeri eksikliklerinin giderilmesi için, yapılan ve sürekli yenilenmeye çalışılan, kadınlara yönelik yaygın din eğitimi faaliyetlerinin, özellikle kadınların psiko-sosyal özellikleri, dini ilgileri ve beklentileri göz önünde bulundurularak yapılandırılması gerekmektedir. Bu nedenle, daha kapsamlı alan araştırmalarına ihtiyaç duyulacaktır.
- 2. Kadınların önemli bir kısmı, yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetlerinden haberdar değildir. Örneğin kadınların pek çoğu, DİB'in fetva hattına hangi numaradan erişebileceğini bile bilmemektedir. Bu sorunu ortadan kaldırmak amacıyla, her türlü iletişim vasıtası kullanılarak, yapılacak olan çalışmalar kadınlara duyurulmalıdır. Özellikle, her kesimden kadının, gerçekleştirilen bu faaliyetleri takip edebilmesi için, yapılacak olan çalışmalar düzenli olarak ilan panoları ya da bültenler şeklinde yayınlanmalıdır. Bu noktada, etkili bir iletişim vasıtası olan televizyondan da azami ölçüde faydalanılmalı, DİB'i ve yapılan diğer yaygın din eğitimi faaliyetlerini tanıtan reklâmlar yapılmalıdır.
- 3. Kadınların en çok şikâyetçi oldukları konulardan biri, yürütülen dini etkinliklerin ya da ibadet için hazırlanan mekânların, erkekler merkeze alınarak planlanmasıdır. Bu bakış açısının değiştirilerek, kadınların da göz önünde bulundurulduğu, onların da huzur içerisinde, topluca yapılan ibadatlere katılımını sağlayacak mekânların hazırlanması gerekmektedir. DİB'in bu konuda giri-

BEŞİNCİ OTURUM

şimleri olmakla birlikte, istenilenlerin gerçekleştirilmesine ilişkin denetimler sıkça yapılmalı, tespit edilen eksiklikler ivedilikle giderilmelidir.

- 4. Yapılan dini içerikli programlarda, kadınların olumsuz etkilenmelerine neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması ya da en azından bu doğrultuda DİB'e bağlı bir kontrol mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Dini içerikli program yapan kişilerin ifadeleri, bu kurum tarafından değerlendirilmeli, hatalı ya da halkı dinden soğutacak nitelikteki konuşmalar düzeltilerek, gerekli uyarılar yapılmalıdır.
- 5. Kadınların en çok yakındıkları konulardan biri, erkeklerin kendilerine karşı tutum ve davranışlarıdır. Bu nedenle, erkeklerden oluşan cemaatlerin bulunduğu mekânlarda, özellikle İslam'ın kadın-erkek ilişkilerine yönelik emir ve tavsiyelerine değinilmeli, bu konuda geleneklerde var olan yanlış inanç ve uygulamalar üzerinde durularak, erkeklerin kadınlara yönelik bu hatalı tutumlarından vazgeçmeleri teşvik edilmelidir.
- 6. Kadınlara yönelik yaygın din eğitimi faaliyetlerinin başarıyla yürütülebilmesi için, hizmet alan taraf kadar, hizmeti sunanların da görüş ve düşüncelerine başvurulmalıdır. Konuyla ilgili yapılan bazı araştırmalar, DİB'de çalışan kadınların da, özellikle kadın-erkek ayrımı bağlamında, birtakım sorun ve beklentilerinin olduğunu ortaya koymuştur.³¹ Varolan bu problemlerin çözülmesi, yaygın din eğitiminde daha kaliteli hizmetlerin hazırlanmasında ve kadınların beklentilerinin daha iyi karşılanmasında etkili olacaktır.
- 7. Kadınların güvenilir buldukları kaynaklar içerisinde, ilahiyatçıları üçüncü sırayı koymaları ve kendi araştırmaları kadar ilahiyatçıların söylediklerine güvenmemeleri, oldukça önemli bir sorundur. Din konusunda uzman olan bu insanlara karşı, böylesine bir güven eksikliğinin yaşanması araştırılmaya değerdir. Bu imajın düzeltilmesi ve ilahiyatçıların halkla daha yakın ilişkiler içinde olması adına gerekenler, DİB tarafından ya da İlahiyat Fakülteleri bünyesinde yapılacak çalışmalarla belirlenmelidir.

31 Pak tarafından yapılan araştırmada, din hizmeti sunan kadınların % 42,9'u yükselme ve ilerleme olanaklarının sağlanmasında, %35,7'si de yönetsel sorumluluk verilmesinde kadın-erkek ayrımı yapıldığını ifade etmektedir. Deneklerin % 11,6 ise "Başka" seçeneğinde belirttikleri kendi kişisel görüşlerinde, DİB'deki mevcut kadın algısı nedeniyle, kadına saygı duyulmaması gibi bir sorun olduğunu belirtmiştir (Pak, *Din Hizmeti Sunan Kadınların Çalışma Hayatındaki Konumu (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*, s. 86). Aynı araştırmada, "DİB teşkilatında kadın yöneticilerin yeterli düzeyde olmayışı din hizmeti sunan kadınların performanslarını olumsuz etkilemektedir" yargısına kadınların % 66,2'si katılırken, kadınların tümü DİB hizmetlerinde kadın personelin etkisinin ve faaliyet alanının genişletilmesi gerektiğini belirtmiştir (Pak, *Din Hizmeti Sunan Kadınların Çalışma Hayatındaki Konumu*, s. 99, 100).

- 8. Gerek İmam Hatip liselerinde gerekse İlahiyat fakültelerinde yetiştirilen din eğitimcileri, halkın ve özellikle bu araştırma kapsamında kadınların, olumsuz etkilendikleri durumlar göz önünde bulundurularak eğitilmelidir. Bu insanlar, hitap ettikleri kitleyi tanımanın, iletişimde etkinli bir unsur olduğunu bilecek ve bu konuda gerekli etkinliği gösterebilecek yeterlilikte yetiştirilmelidir.

DİB'in özellikle kadınlara yönelik olarak yürüttüğü Aile İrşat ve Rehberlik Büroları ve diğer hizmetlerde görev alan çalışanları için, daha kapsamlı hizmet içi eğitim kurslarının hazırlanması, bunu daha da ileriye götürerek, gerek müstakil gerekse İlahiyat Fakülteleri bünyesinde, lisans ve lisansüstü düzeyinde, dini danışma ve rehberliğe yönelik bölümlerin açılması sağlanmalıdır. Ayrıca, bu eğitim kurumlarında verilen eğitimin, teorik düzeyde kalmayarak, tıpkı eğitim fakültelerindeki öğretmen adaylarına uygulanan stajyerlik eğitimi gibi, pratik uygulamalarla zenginleştirilmesi yararlı olacaktır.

Kaynaklar

AKDOĞAN, Ali, "Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatının Fonksiyonu", *Diyanet İlmi Dergi*, 44/ 3, 2008, ss. 87-110.

ALTUN, Rıza, *İslami Anlatım ve Uygulamalarda Kişileri Rahatsız Eden Hususlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001).

BAŞKURT, İrfan, "Dini ve Sosyal Hayata Katılım Projesi Olarak Cami dersleri", *Diyanet İlmi Dergi*, 45/ 3, 2009, ss. 23-40.

BİLGİN, Beyza, "Diyanet ve Kadın Eğitimi", *Yaygın Din Eğitimi Sorunları Semineri*, Kayseri: İBAV Yayınları, 2003, ss. 24-41.

BULUT, Mehmet, "Din Hizmetlisi Yetiştiren Eğitim Kurumlarının İdaresinin Diyanet İşleri Başkanlığında Olması Teklifleri", *Diyanet Aylık Dergi*, 240, 2010, ss. 44-48.

COŞKUN, Ali, *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*, İstanbul: Dem Yayınları, 2005.

ÇARKOĞLU, Ali & Ersin Kalaycıoğlu, *Türkiye'de Dindarlık: Uluslararası Bir Karşılaştırma*, IPM (İstanbul Politikalar Merkezi), Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi, 2009, <https://research.sabanciuniv.edu> (8 Mayıs 2011).

ÇELİK, Celalettin, *Şehirleşme ve Din*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.

ÇEVİK, İzzet, *21'inci Yüzyılda Türk Milli Eğitimi*, Ankara: İSMAT, 2001.

ÇİFTKAT, Saadet, *Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011).

BEŞİNCİ OTURUM

DAM, Hasan, "Yetişkinlerin Din Eğitimi", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).

Diyanet İşleri Başkanlığı Görev Ve Çalışma Yönergesi, <http://www.Diyanet.gov.tr/turkish/mevzuat>, (13 Nisan 2012).

GÖRMEZ, Mehmet, "Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri ve Uygulama", *Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, ss. 487-496.

HÖKELEKLİ, Hayati, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2010.

KÖKTAŞ, M. Emin, *Türkiye'de Dini Hayat*, İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.

MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, *Dindarlarda ve Dindar Olmayanlarda Kişilik Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: İstanbul Örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999).

OKTAY, Ayla, "21. Yüzyılda Yeni Eğilimler ve Eğitim", *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi*, Orhan Oğuz, Ayla Oktay ve Halis Ayhan (Yay. haz.), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004, ss. 13-30.

ONAY, Ahmet, *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*, İstanbul: Dem Yayınları, 2004.

PAK, Sebil Sultan, *Din Hizmeti Sunan Kadınların Çalışma Hayatındaki Konumu (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

PERŞEMBE, Erkan, *Toplumsal Değişme ve Din İlişkileri (Ordu'nun İki Köyünde Karşılaştırmalı Bir Alan Araştırması)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991).

TAŞ, Kemaleddin, *Türk Halkının Gözüyle Diyanet*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.

TEZCAN, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1991.

TOSUN, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem A Yayınları, 2005.

Türkiye İstatistik Kurumu, *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı 2009, 2010*, <http://www.tuik.gov.tr> (27 Temmuz 2010), s. 8.

UYSAL, Veysel, *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*, İstanbul: Dem Yayınları, 2006.

—, "İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma", *İslami Araştırmalar*, 8/3-4, 1995, ss. 263-271.

YILDIZ, Murat, "Dini Hayat ile Ölüm Kaygısı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998).